

Un model de llengua

Fa uns anys, Modest Prats, filòleg, coautor de la «Història de la Llengua Catalana», va ser l'encarregat de pronunciar la conferència amb què s'obre l'acte d'atorgament del Premi d'Honor de les Lletres Catalanes. La tradició diu que ha de ser l'anterior Premi d'Honor (en aquell cas, Joan Coromines) qui ha de donar pas al següent (en aquell cas, Marià Manent), però per les raons que tots coneixem, Joan Coromines es va estimar més quedar-se a casa seva, treballant. Modest Prats, a petició dels organitzadors, va ocupar el seu lloc. El filòleg gironí va començar el discurs amb una referència que va generar, per ella mateixa, com si es tractés d'un conjur, una certa sensació d'incomoditat. Prats va citar Pla, va recuperar els elogis de Pla que havia fet Coromines, i això sol (el fantasma de Pla en un acte com aquell) va ser suficient per exaltar els ànims de bona part dels assistents. Maria Aurèlia Campmany, que era a la presidència, va creuar els braços i va serrar les dents, tot fent explícita la seva contrarietat, i tots els que encara pensaven que un personatge com Pla ni tan sols mereixia l'elogi (l'Honor ja era materialment impossible) en un acte tan patriòtic van empipar-se i no van voler entendre el sentit de les paraules de Modest Prats. L'orador va plantejar un tema transcendental: en aquest país no hi ha models de prosa. Des dels "termes de descripció moral" que deia Ferrater fins a la sintaxi més planera, aquest país no té referents que

Josep M. Fonalleras

«Mentrestant, la nostra creu ha de consistir a fer-nos llegir de la gent, a fer que el públic consideri que es pot llegir un article o un llibre en català sense necessitat de fer cara de pomes agres, ni de suposar que aquest treball requereixi enormes sacrificis». (1929)

Salvador Dalí:
Retrat de Josep Pla

siguin vàlids per a la pràctica quotidiana, per a les necessitats que té una dona de fer feines quan vol escriure una carta, o per als interessos d'un escriptor que vol trencar motllos. Quins motllos? Prats, en resum, va exposar aquest plantejament. Al cap d'uns dies es van aixecar veus poderoses (que encara ara tenen força) per dir que Prats s'equivocava, que tot era una conxorxa dels enzes del nord, sempre tan puristes. Aquestes veus van proclamar que els prosistes catalans eren ben vius i, com en totes les defenses arrauxades, van oblidar el moll de l'os de la qüestió. Modest Prats no va assassinar cap escriptor sinó que es va limitar a demanar un minut de silenci per la mort d'uns models que, des del temps de la Cancelleria, com aquell que diu, reposen en sepulcre diguem-ne llemosi.

L'exemple de Pla

Ara per ara, el debat continua tan viu com fa uns anys. No estaria malament, per atiar una mica el foc, recordar les idees sobre els models de llengua que el Pla-cremat-per-la-Inquisició (i perdonin aquest tot tan incendiari) va exposar en el seu moment, sobretot amb referència al fenomen del Noucentisme.

Pla critica l'elitisme. Ell creu que la literatura (i la llengua) s'han de posar al servei del poble. La missió principal de l'escriptor és fer-se entendre: sense excessos, sense genialitats. El noucentisme és vist precisament com un excés, com un allunyament de la realitat que cal

enfrent dels noucentistes

descriure. D'Ors formula la necessitat d'una llengua "pentinada", "estilitzada", on l'estil, la marca de l'escriptor sigui el tret fonamental. Pla abomina d'aquest plantejament. Pla considera que l'escriptor no té cap dret a fer-se notar. «Nosaltres (...) creguérem que el fet d'escriure és perfectament compatible amb la utilitat general. En la situació en què es troba la nostra llengua, la primera obligació de l'escriptor és interessar-hi el poble i, dintre la màxima dignitat, fer-la còmoda, fàcil, donar-li el màxim d'apetència". De totes maneres, Pla es val d'una fal·làcia. Ara mateix no ve al cas, però Pla rebutja l'estil perquè identifica estil amb romanticisme, amb exhalació, igual que identifica (com diu Dolors Oller) poesia amb subjectivitat i prosa amb objectivitat. Veurem que, al fons, la seva pràctica és ben bé una altra.

Tornem als noucentistes. I tornem a citar un text de Pla: «Formo part de la generació postnoucentista. Aquests noucentistes foren uns formidables personatges: molt europeistes, antiruralistes, molt oberts, ciutadanistes. Escriviren una llengua no gaire natural, molt universitària, amb molts filferros aristocràtics. ¿Tractaren de fer-se una idea real del país, sobretot en la relació amb la situació de la llengua? És permès de posar-ho en dubte». Quina és la situació de la llengua? La reforma fabriana, com aquell que diu, acaba de néixer. Es debat, encara, la possibilitat d'un altre català, d'un català diferent al que han formulat les normes del Fabra de l'Institut. El país no coneix (o no sap llegir) d'una manera natural la seva pròpia llengua. En

aquest estat, una generació que vol ser moderna i racional creu que la llengua ha d'admetre tots els registres. Una llengua que, exagerant, és nova, es troba en la necessitat de ser, alhora, elevada. Com entenen els noucentistes aquesta elevació? Pla ho explica: amb un estil «frigorificat, preciosista i sense microbis». Amb unes instruccions d'ús que Pla considera arcaïques, petrificades, «arqueològiques», amb una voluntat de demostrar que la llengua ha de

ser difícil per poder ser civilitzada (és aquell famós acudit sobre d'Ors: enlloc d'escriure «el cavall és roig», el cor se'ls en va a escriure «roig és el cavall»). Davant de l'elitisme, què hi ha? El pintoresquisme, el «català que ara es parla», els excessos de l'altre costat. «No he estat noucentista. La meua generació, posterior al Noucentisme, tractà de fer compatible l'àmplia llibertat russinyolesca, generalment excessiva, amb l'estretor gòtica i provençalista, encara que molt elegant, dels noucentistes». El rebuig de Pla es dirigeix tant als noucentistes, com als modernistes grollers, contra la xaroneria i el mal gust. Uns volen ser «provençals» (un dels adjectius preferits de Pla), els altres no hi entenen res. Quins són els exemples vàlids, els models de prosa en què es pot confiar? Verdaguer (amb peròs), Maragall (sobretot Maragall) i Ruyra. I de la seva pròpia generació, Sagarra i Soldevila. També Garcés.

Pla formula, de tant en tant, idees que venen a desfer el que podríem considerar com una concepció excessivament esquemàtica del problema. Deixant de banda els elogis al Noucentisme com a fenomen social que va contra «el desori català de tots els temps» i obviat les referències a les persones concretes que la historiografia ha col·locat en els rengles noucentistes, Pla diu una cosa extremadament interessant. El noucentisme és un excés que cal evitar, d'acord. La literatura que ell i els seus practiquen és una depuració, d'acord. Però la seva generació, els seus cotanis, fan la feina necessària perquè els noucentistes puguin ser lle-

Domènec Fita:
Josep Pla

gits en el futur. Si el noucentisme, com a conjunt, fos tan terrible, ¿quin sentit tindria esperar que els catalans del demà el llegissin? És aquell sentit de «continuació» que recalca Fuster. Pla és un conservador literari. Sap que forma part d'una cadena, i en aquesta cadena, els noucentistes també hi són. La baula noucentista era errònia (més que errònia, fora de temps, desplaçada). Calia una llengua més àgil, més entenedora. Una llengua funcional volia dir una llengua consolidada. Una llengua noucentista volia dir «inanitat». Ara, la llengua

les pot admetre. En aquest sentit, es planteja un problema interessant. Castellet creu que Pla defensa aquest model no per necessitat històrica (i en certa manera, com a sacrifici) sinó per pròpia necessitat personal, perquè aquest era el model que ell *podia* fer servir.

Pla considera que escriure clar és molt més difícil que escriure obscur. L'obscuritat no du enlloc i, a més, dura poc. La literatura ha de ser còmoda i confortable (aquell «apazible» d'Onofre Manescal, el 1602, quan es referia al castellà!). En els papers de Pla s'insinua (i a

demanat. Pla assumeix, en certa manera, el compromís («he tractat de fer una cosa que la gent pogués llegir sense un dolor excessiu i real» i «he fet el que m'ha semblat més urgent») però ho fa, i aquesta coincidència el traeix, perquè ell entén la literatura així. Resulta que la seva concepció personal del fet literari (i lingüístic) s'avé amb les necessitats del país. I resulta que ell pensa (a pesar de les confessions d'humilitat) que reflectir la realitat amb un batec personal és la feina bàsica de la literatura. La bàsica i la més difícil, malgrat les aparences.

Com s'enfronta Pla a les personalitats noucentistes? Com considera el moviment en la seva globalitat? Amb un cúmul de contradiccions. Carner és un personatge especial. Ell sol ha dut la llengua a uns estadis impensables. Però també provençaleja, a vegades es petrifica. Tot i que això no es pot afirmar sempre: «s'entén que Carner mai no és banal ni trivial des d'un punt de vista absolut i irreparable». En un moment determinat, fins i tot afirma que Carner no és noucentista, i aquesta visió més global potser és la més encertada. Guerau de Liost és un cas a part. Personifica el que el Noucentisme hauria pogut ser si s'hagués mantingut «fidel» a les necessitats del país. El cas d'Eugeni d'Ors és paradigmàtic de les relacions entre Pla i el Noucentisme. Quan convé, el destrossa: amb la crítica més punyent i assassina, o amb la indiferència. Al costat d'això, però, li agraeix la contribució antiprovinciana, l'ordre, un cert mestratge intel·lectual. Pla renega dels epígons noucentistes, però observa el

Josep Pla
amb
Joan Fuster

funcional, un cop consolidada, havia de permetre «l'excés» noucentista. L'havia de permetre i l'havia de convertir en intel·ligible.

Les idees de Pla han estat combatudes per Castellet. Una literatura, diu Castellet, ha de poder avançar per tots els camins. Una opció personal no pot erigir-se en model de llengua. Pla va considerar que la seva opció personal (la de la claredat) era l'opció de la llengua com a conjunt. Les pràctiques noucentistes i les dels ismes no tenen lloc en una llengua que «encara» no

vegades es diu ben clar) que la seva generació va optar per aquest model de simplicitat com un deure social, com aquell sacrifici que hem esmentat. És cert, això? En tot cas, em sembla que es pot posar en dubte. Pla no escriu de la manera que escriu perquè el país li ho hagi

noucentisme des d'un punt de vista general amb seny. L'«obligada» confrontació històrica entre generacions que es succeeixen «hauria estat plausible si ens haguéssim dedicat a destriar el que el noucentisme portava de caducitat, de confusió i de guix injustificat». I més: «el noucentisme eliminà moltes manifestacions artístiques purament anecdòtiques, destruí el pintoresquisme, «el català que ara es parla», el provincianisme; implantà un ordre, en la llengua, perfecte. Fou un moviment antiàcrata, antianàrquic, contra el desori català de tots els temps».

Pla sap destriar el gra de la palla. Ataca la llengua noucentista però admet els beneficis que el noucentisme polític (Prat de la Riba i totes les institucions de la Mancomunitat) reporta al país, admet que el Noucentisme va posar els fonaments. En paraules de Josep Murgades: «fustiga les pressumpcions literàries de molts noucentistes i els artificiosos resultats lingüístics en què a vegades es concreten, però tampoc no s'està de reconèixer els aspectes fonamentals del moviment, els que no tenen res d'epidèmic i sí, en contra, de substancial. És el seu moment el del distanciament crític, no exempt de la inevitable revelació del deute concret».

De la necessitat del model

El Noucentisme, però, es va esllanguint. Quan quedi en la «pura inòpia», comenta Pla, «què hauran de fer els escriptors catalans? (...) Què hauran de fer si la font s'asseca i no raja? ¿hauran de tornar a la

mata?». Pla, en definitiva, formula la necessitat d'un model de llengua. Reconeix en certa manera, que la proposta noucentista era coherent. Equivocada, des de la seva òptica, però coherent. Què queda, ara? A on poden anar a parar, els prosistes, els escriptors?

Tornar al que alguns en deien «arqueologia», o «convertir el pastitx en la clau literària», com deien uns altres? Pla defensa els clàssics: «La llengua que utilitzen és l'autèntica. Tenen moments d'una simplicitat adorable, i ara, a tot arreu, s'ha tornat a la simplicitat», i cita com exemples Lull, Metge, Marc, Roig, Turmeda i Eiximenis. «La nostra literatura medieval», diu, «que des de tants punts de vista és admirable, ha estat molt poc llegida, no ha superat la fama de residu arqueològic i de tesi filològica i universitària» (no ens fa pensar en Wittlin, això, i amb seu article «El català antic, una llengua morta?»?). Seguidament despatxa els segles de decadència amb una «misèria considerable» i va a la Renaixença: «Aquest recomençament es produí utilitzant una llengua absolutament corrompuda, inservible, lamentable».

L'esforç d'algunes persones serveix per enaltir la llengua. (Verdaguer, Ruyra, Maragall), i Pla comenta: «a mi m'interessen les coses bàsiques, i aquestes aportacions han estat molt importants. Es produí en realitat una continuació i arribà el moment que la llengua fou sotmesa a un ordre real, gràcies a la Mancomunitat, l'Institut i el senyor Pompeu Fabra i el seu equip, en el qual hi hagué Joan Coromines».

Lloa, també, l'edició dels clàs-

sics i diu que la Bernat Metge fou llegida pels escriptors. «Entre una cosa i l'altra, augmentà de mica en mica el nombre de persones que llegiren i escriviren amb seny i claredat la nostra llengua».

En resum: el Noucentisme és positiu pel que fa a l'ordre de la llengua i és negatiu perquè oblida que la literatura (i la llengua, òbviament) han de ser enteses per la gent... Tot el que representa «continuitat» s'ha de preservar, tot el que ajuda a crear models de prosa coherent. En aquest punt, coneix Sagarra i Soldevila. Mentre Sagarra és partidari «que la gent escrigui com li sembli», Soldevila diu: «S'ha d'escriure una mica millor que el català que ara es parla. Res de les intel·ligibles filigranes literàries del noucentisme que han allunyat tanta gent, però res tampoc del català que ara es parla».

Sagarra li dona la raó, però creu que la «gent està desfermada». «S'haurà de ferma», contesta Soldevila. «S'ha d'escriure una llengua clara, precisa, intel·ligible per a tothom, útil per a tothom, normal».

Soldevila reclama una llengua àgil, unes publicacions on s'entengui el que s'escriu. Recull un pensament que ja hem vist en Pla: «Fer-se entendre, amb una ploma a la mà, és molt difícil. Potser és el més gran problema de tota la literatura possible». Fixem-nos-hi: no de tota la literatura, sinó estrictament de la possible. «Enriqueu l'estil tant com vul-

gueu. Això depèn del sentit de la llengua que pot tenir un escriptor, de la seva sensibilitat i de la seva erudició. Enriqueu sobretot la poesia (...) ara: la prosa, la prosa corrent, la gran sorpresa d'una prosa corrent (el subratllat és meu), prové de l'exactitud dels adjectius. (...) Però en una prosa, encara hi ha una altra cosa, hi ha el morter de sorra, ciment i calç que serveix per a mantenir, lligat, el que hi ha escrit. Són els tòpics de l'idioma, el que la gent diu o escriu habitualment. (...) Els tòpics duren sempre. Són en definitiva l'essència d'un idioma, el que en constitueix la personalitat i la diferència. Els tòpics s'han de posar on han de ser. Són el morter, el lligam intern. És un error convertir els tòpics en frases fetes: si es fa, la banalitat i el tedi són excessius».

Pla acaba fent seves les aportacions de Soldevila. Des de l'ombra d'aquesta relació, Pla conclou: «La gent no trobà cap nosa en les formes d'expressió de la llengua, sense que el to general baixés en cap aspecte — ni «el català que ara es parla» vuitcentista ni el conceptisme asfixiant i il·lús del nou-cents. La gent s'esforçà a escriure una llengua planera, humil i entenedora».

Hauriem d'analitzar l'eficàcia d'aquestes propostes (Castellet la redueix al mateix Pla i a Sagarra), però el tema donaria per a un article molt més extens. Tan extens com extensa és la problemàtica que Modest Prats plantejava en aquell discurs que hem comentat. Extensa i transcendental, és clar, si és que encara hi ha algú que vulgui opinar del mort mentre el vetlla.

Josep M. Fonalleras és escriptor.

